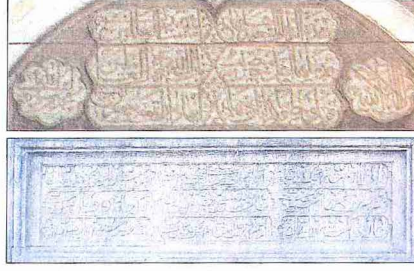

DEFTERDAR CAMİİ ve TÜRBESİ

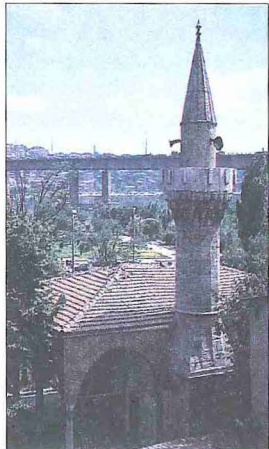
İstanbul Eyüp'te
XVI. yüzyılda yapılan
cami ve türbe.

Defterdar Camii'nin avlu ve harim kapısı üzerindeki kitâbeleri

Haliç'in İstanbul surları dışında kalan kıyısında Eyüp yolu kenarında bulunan cami, Kanûnî Sultan Süleyman devrinde 944-949 (1537-1542) ve 951-953 (1544-1546) yılları arasında olmak üzere toplam yedi yıl kadar başdefterdarlık yapan Nazlı Mahmud Çelebi tarafından yaptırılmıştır. Mahmud Çelebi (Efendi), aynı zamanda ünlü hattat Şeyh Hamdullah'ın yanında yetişerek ondan icâzet almış bir hattattır. Yaptırdığı caminin son cemaat yerinden harime açılan cümle kapısı kemeri üzerindeki üç beyitlik Arapça manzum tarih bizzat onun hattıyladır. Caminin inşa tarihi 948'dir (1541-42). Avlunun deniz tarafındaki kapısı üstünde bulunan Farsça bir tarih beyti 947 (1540-41) yılını verir. *Hadikatü'l-cevâmi*'de bildirildiğine göre caminin avlusunda ahşap bir medrese ile kara tarafında fevkanî bir taş mektep vardı. Evliya Çelebi burayı "Defterdar İskelesi kenarında kâr-ı kadîm bir küçük cami" olarak tarif eder. "Kâr-ı kadîm bir alçak minaresi dahi vardır" dedikten sonra avlunun deniz tarafında bulunan kapısı üstündeki Farsça tarih manzumesinin bir beytini verir.

Bânisi aynı zamanda hattat olduğu için caminin minare alemi bir hokkanın içindeki kalem şeklinde yapılmış, fakat zamanla kalem düşüp kaybolmuş ve 12 Zilhicce 1179 (22 Mayıs 1766) zelzelesinde harap olan cami tamir edilirken kalem de yeniden yerine konulmuştur. Ancak daha sonra 1940'lı yıllarda kalem tekrar düştüğü gibi 1970'li yıllarda hokka da yok olmuştur. Caminin yanındaki

Defterdar
Camii -
Eyüp /
İstanbul

ahşap medrese önce mütevellisi tarafından bekâr odaları haline getirilmiş, fevkanî taş mektep de yıkılarak deniz tarafındaki kapı üstüne ahşap bir sıbyan mektebi yapılmışsa da günümüzde bunlardan hiçbir iz kalmamıştır.

Bazı yayınlarda bu caminin Mimar Sinan'ın eseri olduğu belirtilirse de onun eserlerini sayan tezkirelerde Defterdar Mahmud Çelebi Camii adına rastlanmamaktadır. Aptullah Kuran da Sinan hakkındaki kitabına bu camiyi almamıştır. Ayrıca yapı bir XVI. yüzyıl binası olmakla beraber ilk mimarisini günümüze kadar koruyamamıştır.

Defterdar Camii'nin etrafını çeviren pencere avlu duvarından yalnız cadde üzerindeki kısmı kalmış olup avlu içine de tecavüz edilerek herhalde medresenin özel mülkiyete geçmesiyle yerine evler yapılmıştır. Muntazam kesme taştan inşa edilmiş bir yapı olan cami dikdörtgen bir plana sahip olup evvelce önünde mermer sütunlara dayanan kâgir bir son cemaat yeri olduğu anlaşılmaktadır. Fakat sonraları (belki 1766 zelzelesinde) yıkılan bu revakin yerine ahşap bir son cemaat yeri yapılmış, sütunlar ise duvarın içinde kalmıştır.

Tahsin Öz'ün kitabında yanlış olarak kubbeli olduğu yazılan caminin harimi dikdörtgen planlı olduğundan evvelce üstünün kubbe ile örtülü olabileceğine ihtimal verilemez. Ancak kiremit kaplı ahşap çatı içinde Takkeci Camii'nde olduğu gibi belki yine ahşaptan bir kubbe vardı. Evliya Çelebi de bu camiyi tarif ederken "kâr-ı kadîm" demek suretiyle onun kubbeli olmadığını daha XVII. yüzyılda belirtmiştir. Günümüzde (1993) caminin içinde herhangi bir sanat değerine sahip bir unsur göze çarpmadığı gibi minber ve mihrabı da yağlı boya ile boyanmıştır.

Türbe. Caminin haziresinde pek çok mezar taşı arasında son derece ilgi çekici bir mimariye sahip, bânisi Defterdar Mahmud Çelebi'nin türbesi bulunmaktadır. Kare planlı bir açık türbe olan bu küçük yapı, baklavalı başlıklı dört mermer sütuna oturan dört sivri kemerden ibarettir. Muntazam işlenmiş taşlardan olan kemer ve üst duvarların üzerinde sekiz köşeli sağır bir kasnağa oturan bir kubbe vardır. Dört esas kemer yarım yuvarlak dilimler halinde işlenmiştir. Sütunların aralarında 0,80 m. yüksekliğinde mermerden korkuluk levhaları konulmuştur. Bunların dış yüzleri şebeke motifine göre alçak kabartma olarak işlenmiştir. Türbenin içine girişi sağlayan kapı ise zengin surette işlenmiş bir taçla süslenmiş mermer çerçevden ibarettir. Kapının yay kemeriyle üstteki taç arasında mermere "Lâ ilâh illallahü'l-melikü'l-hakku'l-mübîn Muhammedün Resûlullah sâdiku'l-va'di'l-emîn" ibaresi işlenmiştir. Son derece zarif olan bu korkuluk büyük ölçüde tahribe uğramıştır. Türbenin içinde Mahmud Çelebi'nin sandukası üstündeki baş şahidesi yok edilmiş, yalnız ayak şahidesi kalmıştır. Bunun üzerinde de 953 (1546) yılında vefat eden Defterdar Mahmud Çelebi'nin adını veren basit bir kitâbe vardır. Bu türbe İstanbul'da yine XVI. yüzyılda yapılan Eyüp'te Ayas Paşa'nın Şehzadebaşı'nda Fatma Sultan'ın veya Mehmed Bey'inki gibi benzeri diğer açık türbelere nazaran çok daha süslü ve zariftir.

Caminin cadde üzerindeki duvarında kapının yanında aynı tarihlere ait olduğu anlaşılan bir de çeşme vardır. Ayvasarâyî'nin iki eserinde de kopyası bulunan üç beyitlik manzum kitâbesine göre 950'de (1543-44) yapılmıştır. Klasik üslûpta, kesme taştan sivri kemerli olan bu çeşme İstanbul'un günümüze kadar gelebilmiş kitâbeli en eski çeşmelerindedir.

BİBLİYOGRAFYA :

Evliya Çelebi, *Seyahatnâme*, I, 394; Ayvasarâyî, *Hadikatü'l-cevâmi*, I, 286-287; a.mif., *Mecmûa-i Tevârîh*, s. 114; Hâilî Edhem [Eldem], *Camilerimiz*, İstanbul 1932, s. 52; a.mif., *Nos mosquées de Stamboul* (trc. E. Mamboury), İstanbul 1934, s. 74-75, rs. 24 (türbenin eski ve iyi bir fotoğrafı yalnız bu Fransızca tercümede vardır); Tanışık, *İstanbul Çeşmeleri*, I, 4, nr. 3; Tahsin Öz, *İstanbul Camileri*, Ankara 1962, I, 46; Yıldız Demiriz, *Eyüp'te Türbeler*, Ankara 1989, s. 28-30 (planı ve fotoğrafı ile); Erdem Yücel, "Defterdar Camii", *İst.A*, VIII, 4338-4339.

